

ENEZ (AINOS) 1972 KAZILARI

Afiş Erzen

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı «Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü» adına yapılan Enez kazısı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün kazı ruhsatı ve Edebiyat Fakültesinin malî desteğiyle, ekim ayının 19'undan kasım ayının başına kadar devam etmiştir. Kazı heyeti, başkanlığım altında, Asistan Dr. Mehmet Özsait, Asistan Dr. Veli Sevin, Arkeolog Oktay Belli ve Desinatör Fırat Düzgüner'den kurulu idi.

Bu yılki çalışmalar 1971 kazı döneminde *Kİ 4* olarak adlandırdığımız V 21 plankaresi içinde sürdürülmüştür (Bk. res. 1.)). Geçen yıl yaptığımız sondajlar sırasında bu çukurda ve 7.30 m. derinlikte bir taş duvar ile Şark-kârî devre kadar çıkan Grek keramik parçalarına raslanmıştır¹. Bu alanın genişletilmesi sonucu, bu yıl daha geniş sahada çalışılabilmiş, bütün malî imkânsızlıklara ve kötü hava şartlarına rağmen yine de önemli sonuçlar elde edilmiştir².

V 21 plankaresi içindeki çalışmalar sırasında önce bir Bizans yapısına ait duvara ve mimarî parçalara raslanmış (res. 2-3-4), bu yapının zemininin ortalama 3.00 m. derinliğe kadar indiği tespit edilmiştir. Bu yıl yaptığımız çalışmalar sonucunda, sondaj sahasının Roma çağında hiç bir iskâna sahne olmadığı anlaşılmıştır. Bizans çağı yapılarının temelleri 3.00 m. derinliğe kadar devam etmekte olup, bunun altında 2.00-2.50 m. kalınlığında, hiç bir iskân izi göstermeyen bir dolgu tabakası yer almaktadır. Bu dolgu tabakasının altında da 5.80 m. derinlikten itibaren Grek yapılarına rastlanmaktadır (res. 5). Geçen yıl belirtmiş olduğumuz üzere, bu durum herneka-

1 Bk. A. Erzen, *Enez (Ainos) Araştırmaları, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I (1972), s. 244 vd.

2 Bu araştırmamız için gerekli ödeneğin ayrılması hususunda desteklerini esirgemeyen Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ile Yönetim Kurulu üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

dar 6.00 m. ye varan kalın moloz tabakasının kaldırılması bakımından büyük bir zorluk teşkil etmekteyse de, (res. 6) erken devir yapılarının günümüze kadar çok sağlam olarak korunmuş olmaları bakımından da hayli faydalı ve eşsizdir. Nitekim bu yılki kazılar bu düşüncemizin doğruluğunu ispatlamış bulunmaktadır.

Geçen yıl 5.80 m. derinlikte tespit etmiş bulunduğumuz ve 7.30 m. derinliğe kadar devam eden taş duvarın önünde yaptığımız çalışmalar sonucu bu duvarın dikdörtgen planlı bir yapının kuzey duvarını teşkil ettiği ve ortalama 3.00 m. yüksekliğe sahip olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Mahallî miyosen kalker taşından yapılmış olan bu duvar gayet itinalı bir işçiliğe sahiptir (res. 7). Duvarların yalnız dış yüzleri yontulmuş olup, bloklar genellikle dikdörtgen bir şekil göstermektedirler. Duvarın iç kısmı hakkında henüz fazla bir bilgi sahibi değiliz. Dış yüzdeki blokların uzunlukları muhtelifdir. Bloklar birbirlerine gayet iyi bir şekilde intibak ettirilmiş bulunmaktadır. Bu duvarın şimdilik 3.00 m. lik bir bölümü temele kadar meydana çıkarılmış olup, temel kısmında henüz bir araştırma yapılmış değildir. Ancak yapıların zemininin sıkıştırılmış toprak olduğu da anlaşılmıştır. Bu duvarın, doğu uçta güneye doğru 90° lik bir açı yaparak döndüğü ve 2.50 m. devam ettikten sonra, tekrar kuzey duvarına paralel bir şekilde, batıya doğru dönerek, dikdörtgen planlı bir mekânın üç duvarını teşkil ettiği anlaşılmış bulunmaktadır (res. 8). Ancak mekânın güney duvarı, kuzey ve doğu duvarlarından farklı olup, tamamen anakayanın işlenmesi sonucu meydana getirilmiştir. Anlaşıldığına göre, Akropol'ü meydana getiren miyosen kalkerin yumuşak olması nedeniyle, yapıların inşaatı sırasında anakayadan azamî şekilde yararlanmak yoluna gidilmiştir (res. 9-10). 3.00 m. yüksekliğe varan ve tamamen anakayadan oyulmuş olan duvarın ilginç olan bir yönü de, üst kısmında, yani zeminden 2.80 m. yükseklikte, dikdörtgen ahşap tavan kirişleri yuvalarını ihtiva etmiş olmasıdır (res. 11). Buradaki dört kiriş yuvası ortalama 20-25 cm. derinliğe sahip olup, kazı sırasında içlerinden çürüyerek ufalanmış ahşap kirişlerin kalıntılarına raslanmıştır. Görüldüğü gibi, Enez kazıları erken Grek mimarisinin belki de en sağlam örneklerini öğrenmemize ışık tutacak kazı yerlerinden birini teşkil edecektir. Bu dikdörtgen planlı mekânın şimdilik 2.50 m. genişliğe sahip olduğu tespit edilmiş olmakla beraber, uzunluğu hakkında henüz bir fikir edinilmiş değildir. Batıya doğru devam etmekte olan bu mekânın sonradan bir tadilat geçirdiği, batı kısmına moloz taşlardan yapılmış olan bir duvardan anlaşılmaktadır (res. 12). Ancak bu tadilata ait duvar hakkında da henüz kesin bir fikir edinmiş değiliz. Fakat herşeye rağmen Akropoldeki yapıların çatılarına

kadar sağlam olarak kalmış bulunmaları gayet ilgi çekicidir. Enez Akropolünün, bu ilk iskânının sona erişinden sonra Bizans çağına değin esaslı bir yerleşmeye sahne olmamış bulunması, yapıların günümüze kadar sağlam olarak gelmelerine sebep olmuştur. Bu bakımdan Enez kazıları çok büyük bir önemi haizdir.

Bu dar alanda yürüttüğümüz kısa süreli kazı sırasında, çok sayıda keramik ele geçirilmiş olup, bunların hepsi de parçalar halindedir. Sondaj çukurunda ortalama 3.00 m. derinliğe kadar sadece Bizans-Osmanlı sırlı keramikleri devam etmektedir. Bunun altındaki tabakanın ortalama 1.00 m. lik bir bölümünün Bizans çağında, içi deniz hayvancıklarının kabuklarıyla dolu bir kumla doldurulduğu anlaşılmaktadır. Bu dolgu tabakası içinde küçük buluntu yok gibidir (res. 5). Bu tabakanın altından itibaren ise Grek keramik parçalarına raslanmaktadır. Örneğin 4.30 m. derinlikte Hellenistik çağa ait rulet ve stampa bezeklerle süslü tabak kırıklarıyla, ayrıca da bilim dünyasınca *Gnathia çömlekleri* diye anılan³ ve genel olarak M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp, en güzel örneklerini de M.Ö. III. yüzyılın başında vermiş bulunan bir keramik türü ile karşılaşmaktadır.

Hellenistik çağa ait keramik parçaları arasında Gediz Larissa'sında (Buruncuk) benzerlerine raslanan⁴, yapraklarla dekore edilmiş keramik parçaları, ayrıca Atina ve Antiocheia'da (Antakya) olduğu gibi⁵ zeytin dalıyla ve yine Atina ve Antiocheia'daki gibi⁶, beyaza boyanmış sarmaşık yapraklarıyla dekore edilmiş keramikler önemli bir yer tutarlar.

Enez'de bulunan Hellenistik çağ keramiklerinin diğer bir grubunu da vernikli, resimsiz vazo parçaları meydana getirirler. Bu gruba giren tabaklar siyah vernikli fon üzerinde ıstampalı bir dekor taşırlar. Bunların en eskileri palmet motifini taşıyanlar⁷, en gençleriyle kazımalı bir bantla dekore edilmiş olanlardır⁸ (res. 13). ıstampalı tabakların bu iki tipine, Atina ve

3 Bk. Haspels, *Eski Yunan Boyalı Keramiği*, çev. A. Akaraca, İstanbul, 1946, s. 240.

4 Larissa am Hermos, III, s. 59, 24.

5 H. A. Thompson, *Two centuries of hellenistic Pottery*, *Hesperia*, III, s. 339, res. 17, B 24; Vaage, *Antioch on the Orontes*, Princeton 1948, IV res. 8, 11.

6 *Hesperia*, III, s. 231, res. 6, A 38; Antioch, IV, res. 3, 15.

7 *Hesperia*, III, res. 117, A 7, A 14; M. L. Bernhard, *La Céramique Hellenistique de Mirmeki*, *Archaeologica Classica*, III (1961), s. 76.

8 *Hesperia*, III, res. 115, E 17, E, 154; *Archeologica Classica*, III (1961), s. 76; D. M. Robinson, *Excavations at Olynthos*, Oxford 1950; de sadece palmetlerle süslü ıstampalı keramikleri IV. yüzyılın başına, diğer tipleri de IV. yüzyılın ilk çeyreğine koymaktadır.

Antiocheia'da da rastlanılır⁹. Hellenistik çağ Enez kantharoları, yüksek bir ayak ve ince bir karna sahip olup, bunların benzerlerine de Samoş adasında, Atina, Alexandria ve Mirmeki'de rastlanmaktadır¹⁰ (res. 14). Diğer bir tip kantharos ise oluklu karnı ile bütün Hellenistik dünyaya yayılmıştır¹¹.

Bu yılki kazılarımız sırasında Gnathia çömleklerinin en güzel örneklerinden biri, fakat maalesef kırık bir durumda ele geçmiştir (res. 15). Burada madenî parlaklıktaki siyah vernik üzerine beyaz ve sarı boya ile kabın boyun kısmına motifler yapılmış olup, alt kısmı ise madenî kapları taklid eder bir şekilde yivlerle süslenmiştir. Ortada beyaz ve sarı boya ile yapılmış bir aktör maskı, kabın üst kısmındaki dalgalı çizgi şeridine asılmış durumda yer almaktadır¹².

Geçen yılki kazılarımız sırasında pek rastlanılmayan, fakat bu yıl parçalar halinde güzel örnekler veren diğer bir vazo türü de, M.Ö. 370 tarihlerine doğru, yani IV. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlamış olduğu kabul edilen «Kerç vazoları»dır. Bilindiği gibi Attika vazoculuğunun son hamlesini temsil eden bu vazoların *Kerç vazoları* adını taşımasının nedeni, en güzel ve çok sayıdaki örneklerini Güney Rusya'daki Kerç mezarlarında vermiş olmasındandır. Esasen Attika malı olan bu yapıtların Güney Rusya'dan başka bütün Akdeniz ülkelerinde dağınık durumda ele geçirildikleri de bilinmektedir¹³. Parlak siyah vernik üzerine, kırmızı boyayla yapılmış olan vazolarda, önemli figürler yer yer beyaza boyanmak suretiyle belirtilmiş ve dikkat bu figürlerin üzerinde toplanmıştır (res. 16-17). Bu tür keramik parçalarına yaklaşık olarak 6.00 m. derinlikten itibaren yapının zeminine kadar rastlanmaktadır.

9 Istampalı keramik hakkında geniş bilgi için bk. Miss Talcott's, *Attic Black-glazed Stamped ware, Hesperia*, IV, s. 477 vd.; A. D. Ure, *Red-Figure Cups with incised and stamped Decoration I, Journal of Hellenic Studies*, LVI/2 (1936), s. 205-215; A. D. Ure, *Red-Figure Cups with incised and stamped Decoration II, Journal of Hellenic Studies*, LXIV (1944), s. 67-77.

10 *Hesperia*, III, s. 320, res. 5, A 29; Exp. Sieglin, II, 3, s. 23, res. 31 c.; Samian Hereum, *Athenische Mitteilungen*, LIV (1926), s. 146, res. 34, 2; *Archaeologica Classica*, III, lev. III 1-4.

11 Exp. Sieglin, II, 3, s. 17, res. 23; *Archaeologica Classica*, III, lev. III 3-4.

12 Bu keramik dekorasyonunun benzer örneği için bk. *Corpus Vasorum Antiquorum*, VII, lev. 274, res. 7-8.

13 Haspels, *aynı eser*, s. 240.

Kerç stilindeki bu vazo parçalarıyla karışık bir durumda ve fakat ortalama 5.50 m. derinlikten itibaren de Şarkkâri devir keramiklerine rastlanmaktadır. Bu yılki kazılar sırasında ele geçen Şarkkâri keramik parçalarından çoğu Korint yapısı olup, (res. 18), açık kahverengi bir zemin üzerine kazıma ve fırça tekniğinde yapılmış olan, üzerinde bir arslanın arka kısmının yer aldığı¹⁴ parça (res. 19) M.Ö. VII. yüzyılın sonlarına veya VI. yüzyılın başlarına tarihlenir¹⁵. Bundan başka üzeri sadece lotüs çiçeklerinin goncalarıyla süslenmiş bulunan (res. 20) Doğu Grek stili Şarkkâri parçalar da ele geçirilmiş olup bunlar biraz daha geç tarihe ait olmalıdırlar¹⁶.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da en alt katta ve zemin üzerinde ele geçirilen keramikler tek renkli olup, bunların hepsi koyu ve açık kurşunî renklidirler. Koyu kurşunî renkli olanlar daima elde yapılmışlar ve üzerleri sonradan iyi bir şekilde perdahlanmıştır. Açık kurşunî olanlar ise hızlı dönen bir çarkta yapılmışlardır ve birinci tipe giren keramiklerden daha üstün bir tekniğe sahiptirler (res. 21). Geçen yılki raporumuzda koyu kurşunî renkli keramiğin keskin profil gösterdiğini belirtmiş ve belki de Aiol (?) keramiği olabileceğine işaret etmiştik¹⁷. Bu yıl bu tip keramiklerden çok sayıda ele geçirilmiş olup, kapların üzerinin pişirildikten sonra perdahlanarak, madenî bir parlaklık verildiği de anlaşılmış bulunmaktadır. Koyu renkli ve elde yapılmış bulunan keramiklerin benzerlerine Atina Akropolünde de rastlanmış olup, bunların Orta Hellas safhasına ait oldukları ileri sürülür¹⁸. Bizim elde yapılmış olan keramiklerimiz, hernekadar Orta Anadolu İlk Tunç I keramiğine tamamen benzemekteyse de, Enez keramiklerinin tarihlenmesi konusunda henüz elde bol malzeme olmadığı gibi, kazılarda da, henüz Grek yerleşmesinin altına inilmiş değildir (res. 22-23).

Keramiklerden başka, ortalama 3.50 m. derinlikte -geçen yıl etrafıca bahsettiğimiz gibi- üzerinde «Kerykeion Anıtı» tasviri bulunan iki dil disk (res. 24), ayrıca da pişmiş topraktan çok sayıda dokuma ağırlığı ele geçirilmiştir (res. 25).

14 Orta Korint stilindeki aslan figürleri için bk. H. Payne, *Necrocorinthia*, lev. 28, 29, 30.

15 H. Payne, *aynı eser*, s. 58.

16 Bu tipteki bir örnek için bk. *Corpus Vasorum Antiquorum*, München VI, lev. 276, res. 4.

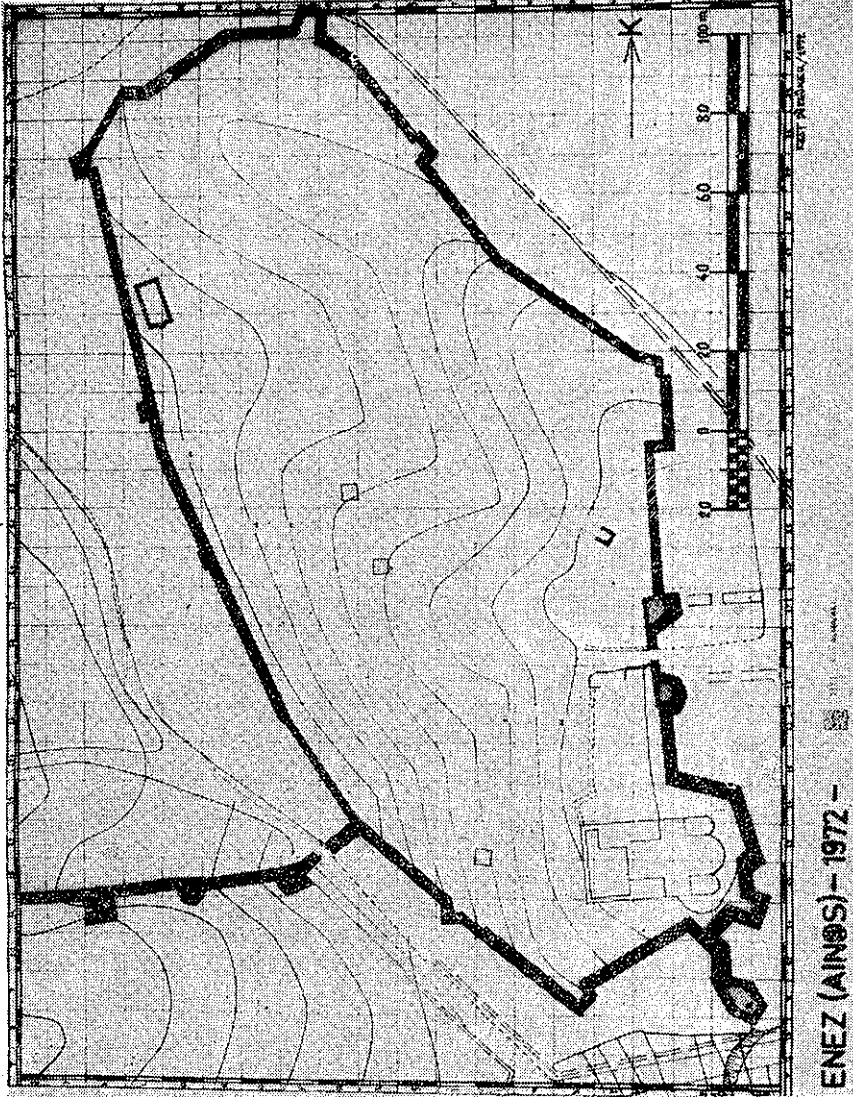
17 Bk. A. Erzen, *aynı eser*, s. 245, lev. XIII, res. 25.

18 H.D. Hansen, *The Prehistoric Pottery on the North Slope of the Acropolis, Hesperia*, VI/1 (1937), s. 551, res. 8 e, d, f, g, h, j.

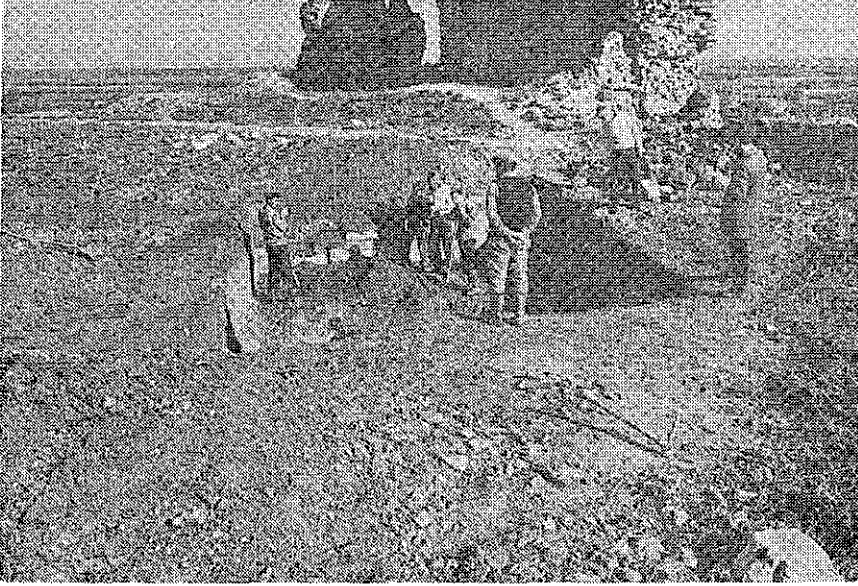
İki dönem devam eden ve çok sınırlı malî imkânlar yüzünden geniş çapta ele alınamayan Enez kazılarında çok önemli ipuçları ele geçirilmiştir. Fakat Homeros'un destanlarında da adı geçen antik Ainos şehrinin tarihini arkeolojik belgelerle de aydınlatmaktan henüz çok uzaktayız. Bir taraftan Karadeniz ile Ege Denizi, diğer taraftan Trakya ile Ege dünyası arasında büyük bir liman şehri olan Enez (Ainos)'in eskiçağda iktisadî ve kültürel bakımdan oynadığı rolü açıklığa kavuşturmak hayli ilgi çekici olacaktır¹⁹. Bu husus ancak önümüzdeki yıllarda, geniş çapta yapılacak kazılarla temin olunabilir. Araştırılması gereken hususlardan birisi de, Osmanlı İmparatorluğu devrinden 19. yüzyılın sonlarına kadar önemli bir çömlekçilik merkezi olan Enez'in bu sanat ve endüstri dalında ne kadar eski bir geleneğe sahip olduğudur.

Amacımız, Türkiye'mizin Avrupa kısmında tarih ve arkeoloji araştırmalarına hız vermek ve elde edilen sonuçları bilim dünyasına sunmak suretiyle Türkiye turizmine de hizmet etmektir.

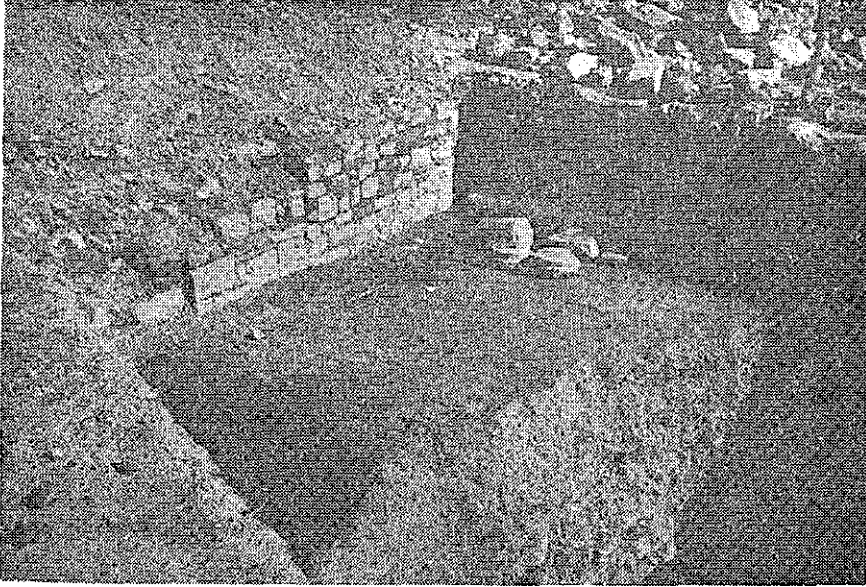
¹⁹ Piri Reis tarafından yapılmış olan Enez limanı haritası, antik Ainos limanı hakkında bir fikir vermektedir (bk. res. 26).



1 — Enez (Ainos) kalesinin planı



2 — *Kizilirmak*'teki Bizans devrine ait duvar kalıntıları.



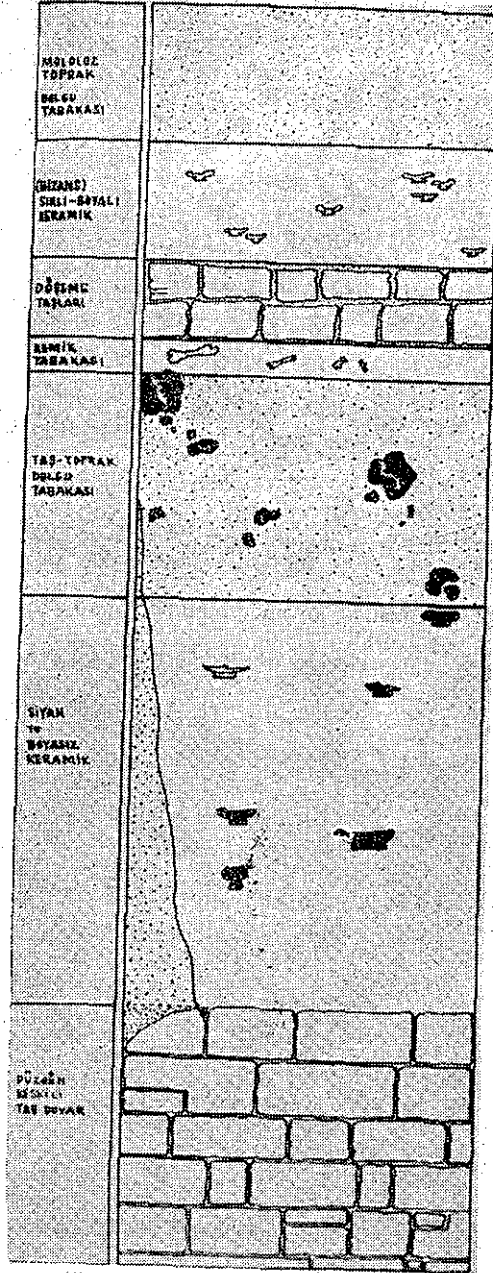
3 — *Kizilirmak*'teki Bizans yapısının genel görünüşü.



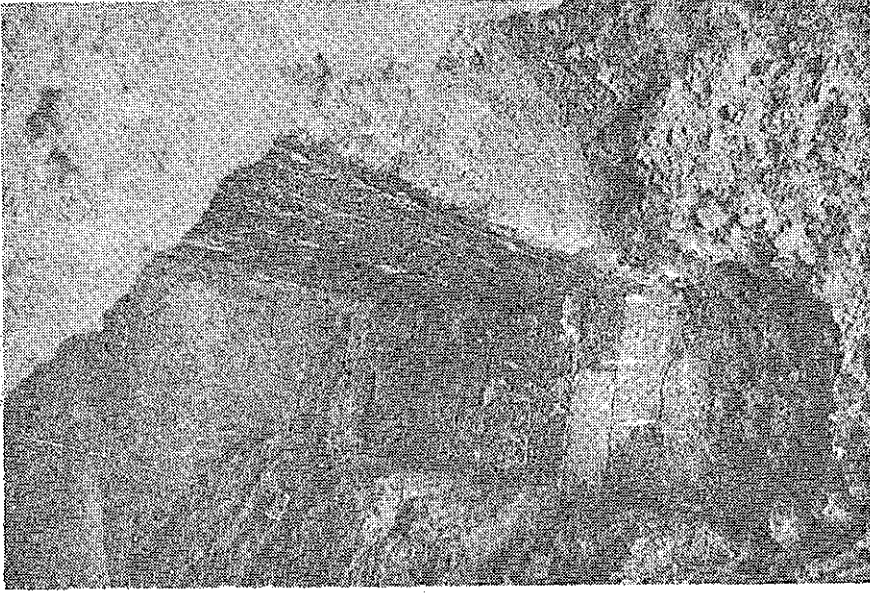
4 — Bizans yapısından mimari parçalar.



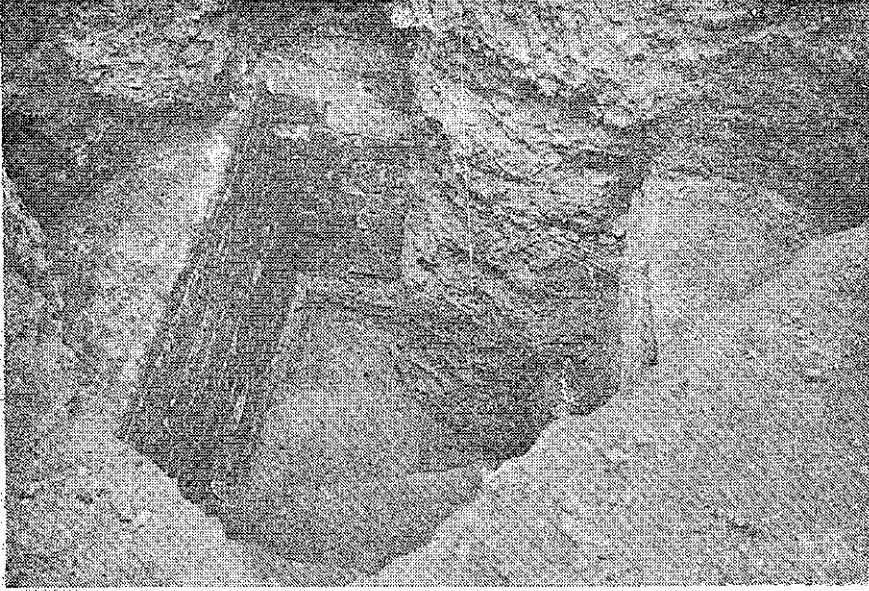
5 — K1 4'deki dolgu tabakası.



6 — K14'ün sondaj tabakaları.



7 — Grek devrine ait duvar.



8 — Grek devrine ait mekândan görünüş.



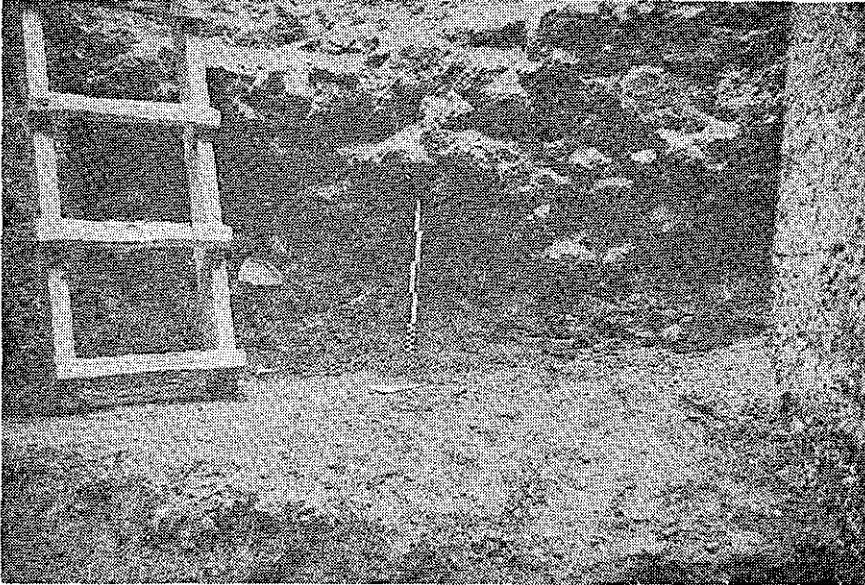
9 — Anakayanın işlenmesiyle yapılmış duvar konstrüksiyonu.



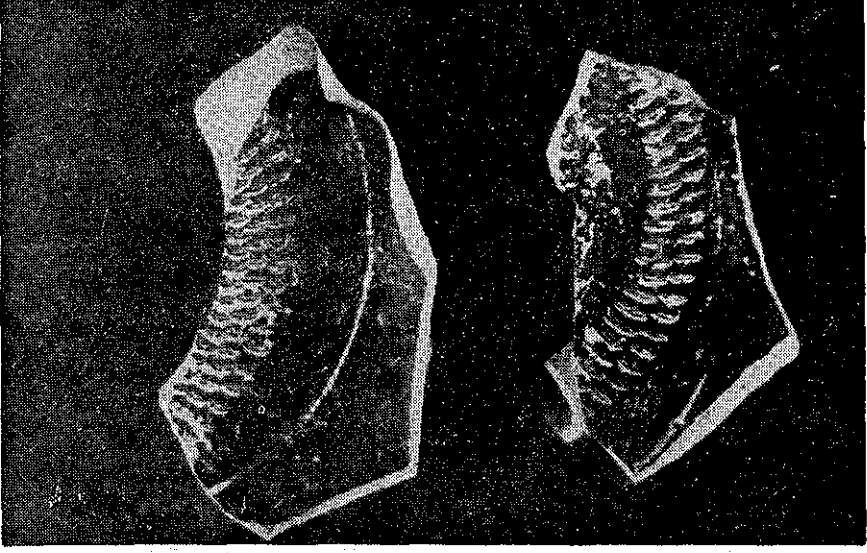
10 — Duvar konstrüksiyonundan detay.



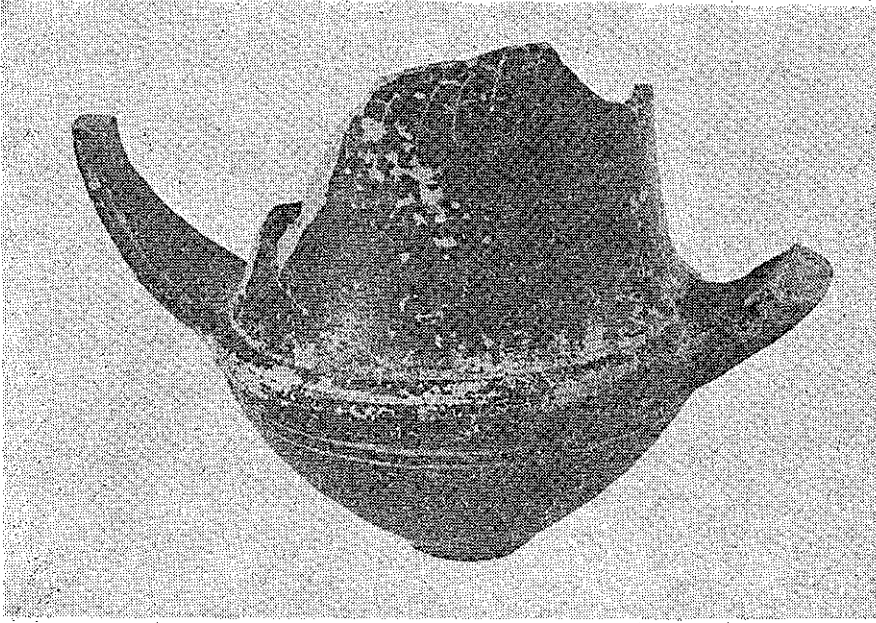
11 — Anakayaya oyulmuş,
ahşap tavan kirişlerinin yuvaları.



12 — Grek devrine ait yapıdaki tâdilâtı gösterir duvar.



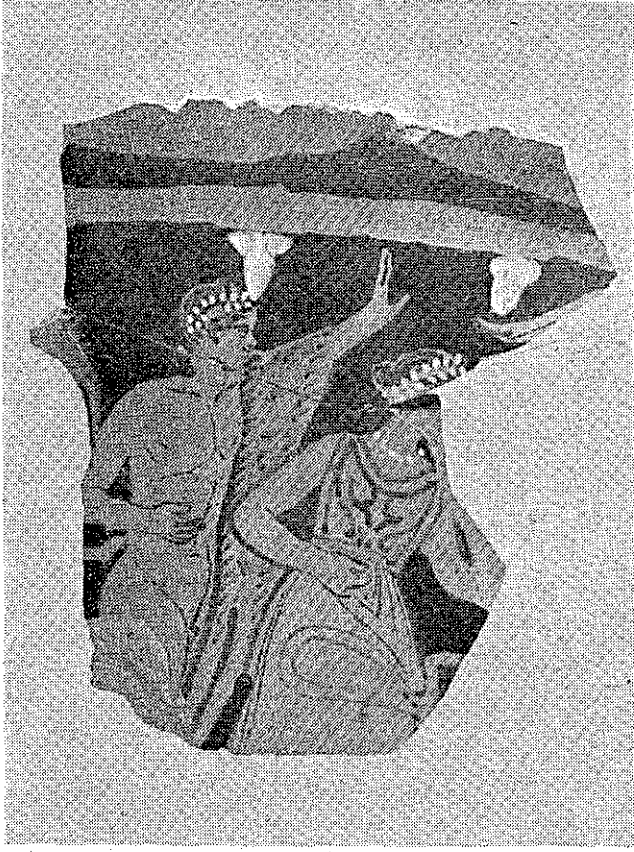
13 --- Hellenistik devir siyah vernikli, istampa baskılı keramik parçaları.



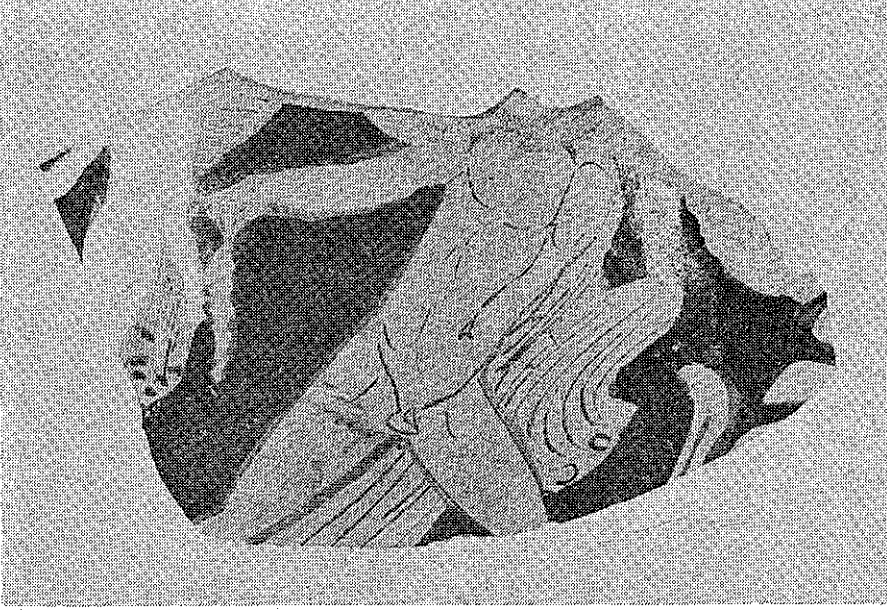
14 --- Hellenistik devir Kantharos parçası.



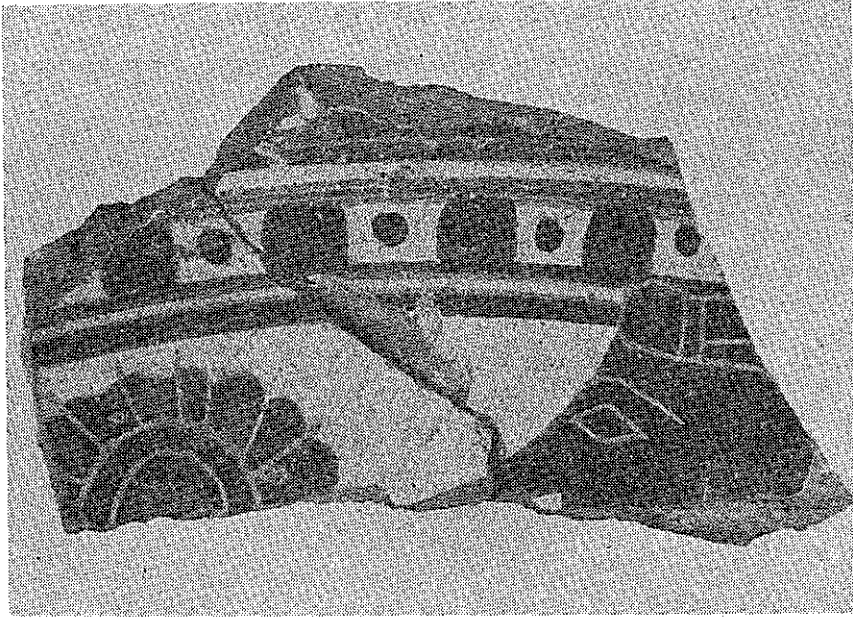
15 — Hellenistik devir Gnathia tipi
bir vazounun boyun parçası.



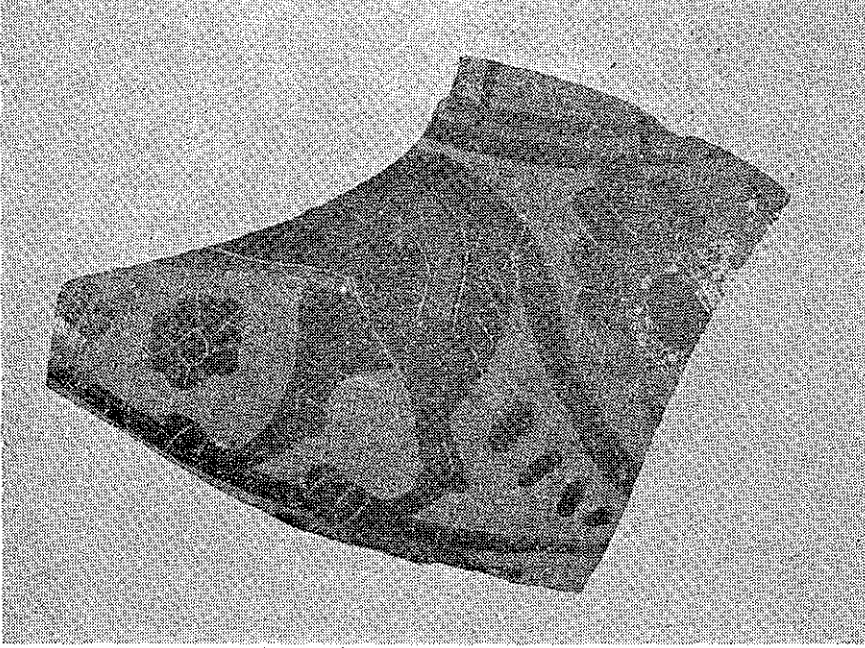
16 — «Kerç vazoları»
parçalarından bir örnek.



17 — «Kerç vazoları» parçalarından bir örnek.



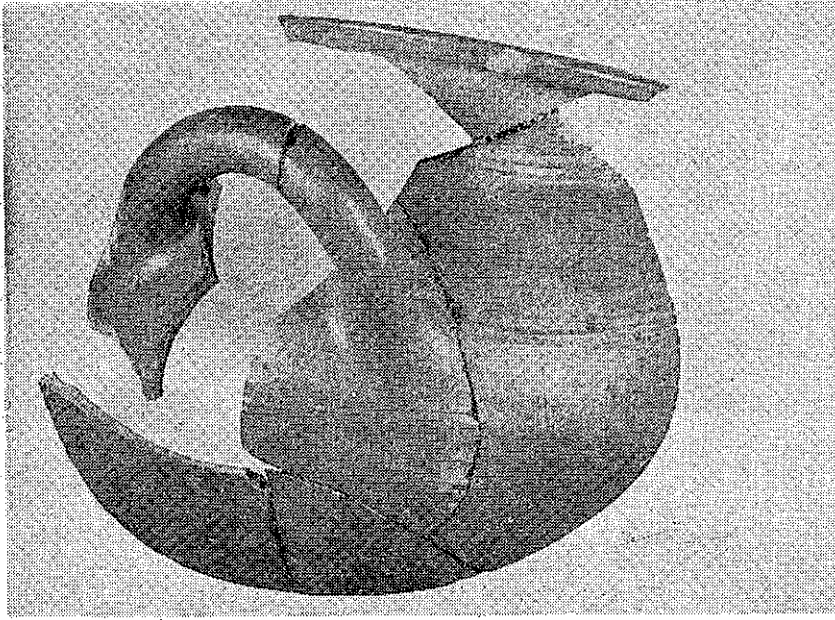
18 — «Şarkkâri» üslûpta Korint tipi keramik parçası.



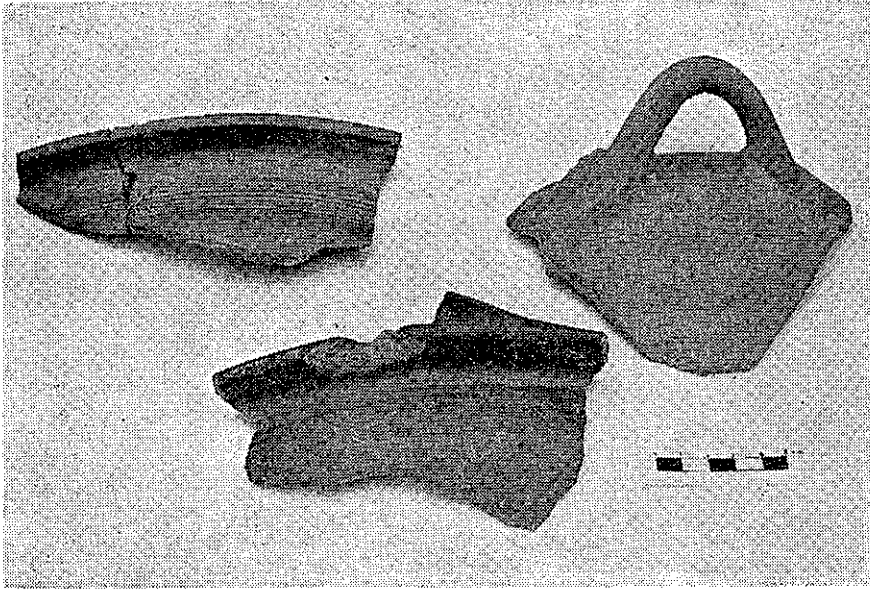
19 — «Şarkkârî» üslûpta Korint tipi keramik parçası.



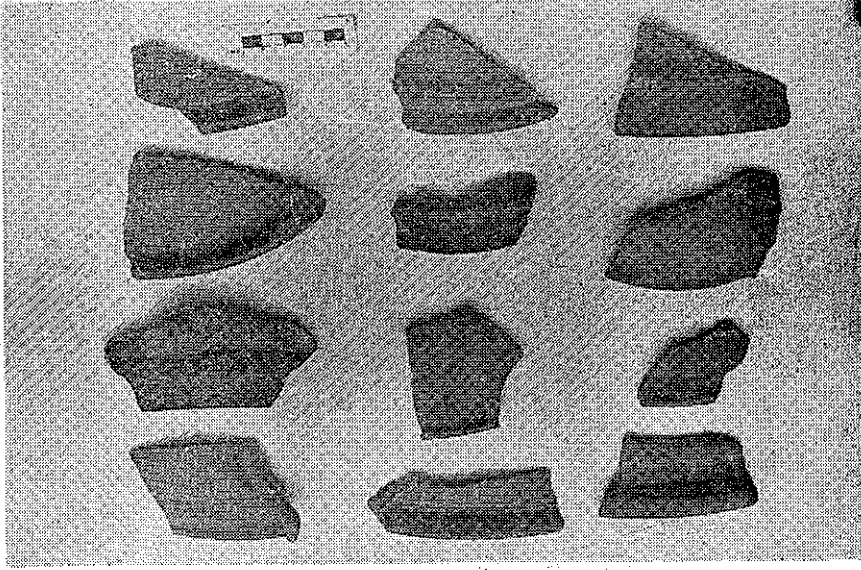
20 — «Doğu Grek» stilinde Lotus gonzaları.



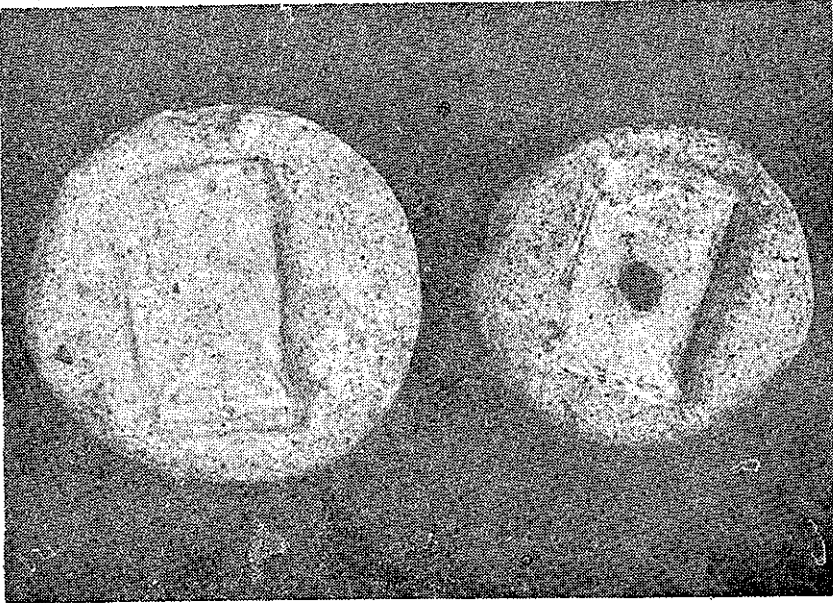
21 — Trak-Aiol tipi çömlek parçaları.



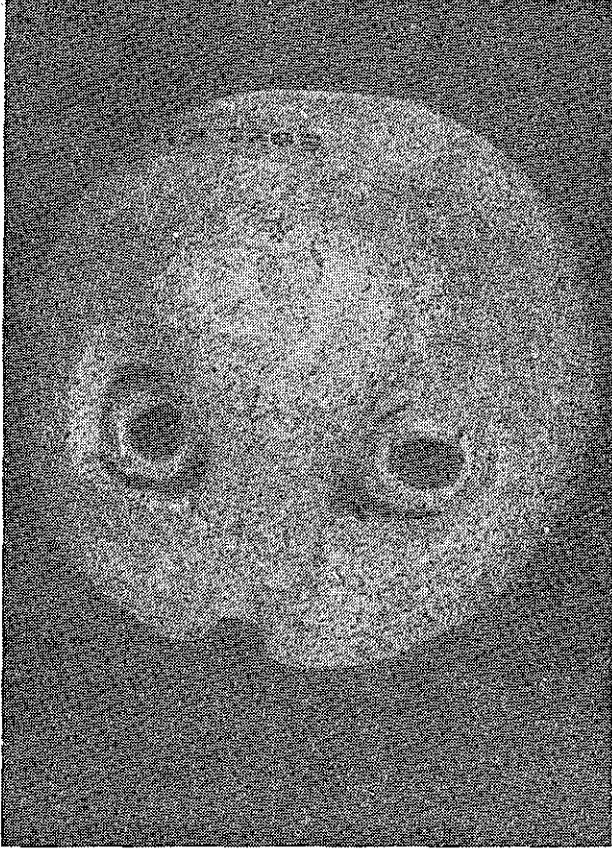
22 — Trak-Aiol tipi çömlek parçaları.



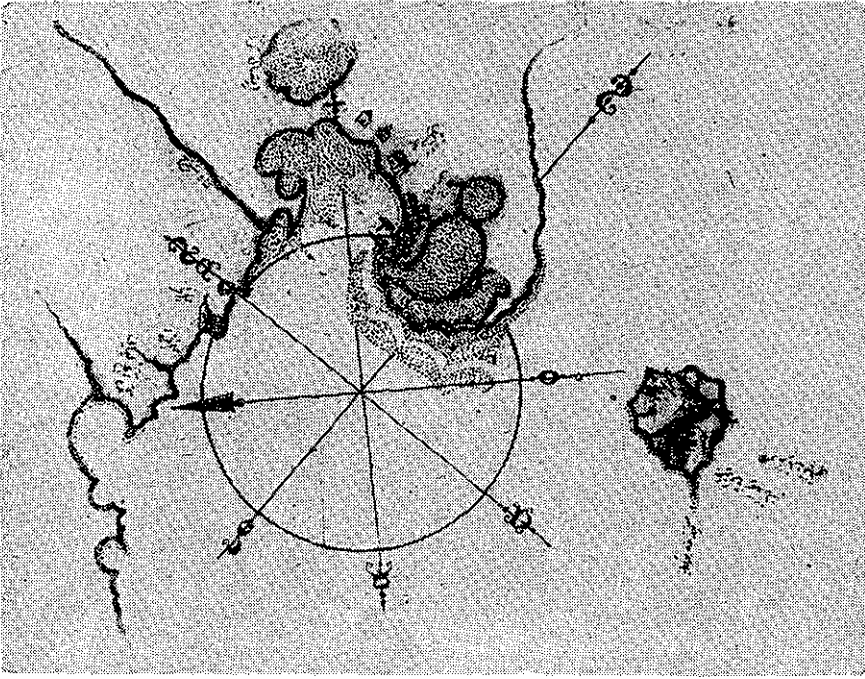
23 — Trak-Aiol tipinden çeşitli parçalar.



24 — Kerykeion baskılı diskler.



25 — Pışmiş topraktan,
«Dokuma Tezgâhı» ağırşığı



26 — Piri Reis haritasına göre Enez limanı.